

Ytelsespensjon og regnskap: Utfordringene for foretak – del 2*

*) Del 1 er publisert i Kommunerevisoren nr. 5/2014.

Med ytelsespensjon garanteres den pensjonerte bestemte ytelser, og det medfører at det etableres forpliktelser.

Både internasjonalt og nasjonalt har den dominerende oppfatningen gått ut på at disse forpliktelsene skal vises i finansregnskapene til foretak.

6. Det hele er knapt til å forstå

Det har vist seg å være krevende mer generelt å komme frem til enighet om hvordan retningslinjene for finansiell rapportering bør begrunnes. Typisk gis enten resultatoppstillingen eller balanseoppstillingen forrang som utgangspunkt. Det er interessant i sammenhengen at tilsynelatende troverdige bidragsytere til diskusjonen, konkluderer med innarbeiding av ytelsespensjon uansett hva det foretrukne utgangspunktet er. Kvaal og Sellæg (2003) bidrar med noen nyttige innblikk i dette. Uansett dypere begrunnelser på den ene eller andre måte viser det seg imidlertid at innarbeiding leder til finansregnskap som er vanskelige å forstå for brukerne.

Erfaringen det nettopp er vist til er utbredt blant praktikere. Det er ikke vanskelig å forstå hvorfor. Praktikere er typisk opptatt av lønnsomhet (rentabilitet) og finansiering (herunder soliditet) på rapporteringstidspunktet. Innarbeiding av ytelsespensjon kan endre bildet av dette på dramatiske måter. Det er krevende “å nøste seg tilbake” til det som er bildet av virksomheten i kjernen. Dette er da også det som er inntrykket etter gjennomgangen av en del faktiske situasjoner (case) i Lundesgaard (2014a). I det neste avsnittet ser vi på et av disse casene.

7. Case: Institutt for samfunnsforskning (ISF)

ISF ble opprettet som uavhengig ikke-kommersiell stiftelse i 1950, med en over årene betydelig posisjon i norsk samfunnsvitenskapelig forskning. Stiftelsen rapporterer som foretak i henhold til Regnskapsloven av 1998. Instituttets medarbeidere er innmeldt i Statens Pensjonskasse (SPK), og en skulle dermed tro at institusjonen ikke pådro seg pensjonsforpliktelser siden de er garantert av staten med SPKs PAYG ordning. Det er ikke tilfellet fordi SPK behandler ISF “som om” pensjonene ble fondert, og i

AV DR. POLIT.
JON LUNDESGAARD,
HØGSKOLEN I HEDMARK

tillegg kommer krav i retningslinjene til Norsk RegnskapsStiftelse. Fra 2003 regnskapsføres pensjonsforpliktelser og pensjonskostnader i henhold til NRS 6 om pensjonskostnader. Virkningene i regnskapssammenheng av dette blir lettere å se fordi virksomheten over årene er relativt stabil.

ISFs virksomhet er rettet mot avansert og spesialisert samfunnsvitenskapelig forskning. For å realisere det virksomheten er ment å skulle bidra til kreves det en kjerne av vel kvalifiserte forskere, og dette forutsetter en god del langsiktighet i hvordan en innretter seg organisatorisk. Slikt leder typisk til faste kostnader, og dersom finansieringen ikke er tilsvarende langsiktig står en overfor et stadig strev med å skaffe prosjektmidler. Dette er situasjonen som ISF befinner seg i, og det medfører at variasjon over årene i det faktiske resultat av driften langt på vei skyldes inntektsusikkerhet. Selvstendige institusjoner sikres i forhold til usikkerhet i det løpende når de selv eier vesentlige deler av den nødvendige fysiske infrastruktur, har “penger på bok,” og lite gjeld/solid med egenkapital. *Illustrasjon 6* side 5 inneholder det siste regnskapet uten innarbeiding av ytelsespensjonseffekter, og det er lett å se at ISF-regnskapet for 2002 formidler et bilde av nettopp en gunstig situasjon. Egenkapitalandelen i utgangspunktet er på hele 73,98 prosent.

Etter 10 år med innarbeiding av ytelsespensjoner er egenkapitalandelen regnskapsført med 29,94 prosent, og situasjonen til ISF dermed tilsynelatende en helt annen. Bildet trer frem med en del detaljer i *illustrasjon 7* side 5 som inneholder et sammendrag av finansregnskapene for

Resultatoppstilling

	<u>2002</u>
Sum driftsinntekter	34 968 889
Diverse driftskostnader*	-33 357 084
Pensjonskostnad**	-1 527 996
Driftsresultat	83 809
Andre resultatелеmenter	790 069
Årsresultat	873 878

Illustrasjon 6: ISFs siste finansregnskap uten innarbeiding av ytelsespensjoner.

Forsiden til rapporten som er omtalt i rapporten.

Balanseoppstilling

Anleggsmidler	5 615 000
Omløpsmidler	16 637 486
Sum eiendeler	22 252 486
Sum egenkapital	16 462 304
Pensjonsforpliktelser	---
Annen gjeld	5 790 182
Sum egenkapital og gjeld	22 252 486

* Sum driftskostnader minus pensjonskostnader.

** Lik arbeidsgivers innskudd.

Resultatoppstillinger	<u>2003</u>	<u>2004</u>	<u>2005</u>	<u>2006</u>	<u>2007</u>
Sum driftsinntekter	39 470 388	36 314 284	38 916 549	38 284 428	41 836 539
Diverse driftskostnader*	-36 738 021	-33 125 774	-36 502 750	-36 639 260	-38 281 801
Pensjonskostnad	226 211	-3 017 421	-2 217 781	-1 668 238	-4 535 276
Driftsresultat	2 958 578	171 089	196 018	-23 070	-980 538
Andre resultatелеmenter	669 970	256 810	319 310	523 445	716 883
Årsresultat	3 628 548	427 899	515 328	500 375	-263 655

Balanseoppstillinger

Anleggsmidler	5 226 500	4 948 000	4 786 500	4 571 000	4 429 170
Omløpsmidler	18 830 177	17 749 563	22 277 672	22 055 163	22 035 116
Sum eiendeler	24 056 677	22 697 563	27 064 172	26 626 163	26 464 286
Sum egenkapital	9 740 053	10 167 952	13 423 585	13 923 960	13 660 306
Pensjonsforpliktelser	7 427 910	1 547 776	1 547 776	1 547 776	4 467 681
Annen gjeld	6 888 714	10 981 835	12 092 811	11 154 427	8 336 299
Sum egenkapital og gjeld	24 056 677	22 697 563	27 064 172	26 626 163	26 464 286

Resultatoppstillinger

	<u>2008</u>	<u>2009</u>	<u>2010</u>	<u>2011</u>	<u>2012</u>
Sum driftsinntekter	43 680 590	59 289 080	56 546 766	56 651 736	66 689 649
Diverse driftskostnader*	-40 637 007	-54 913 720	-53 923 091	-58 320 800	-62 227 878
Pensjonskostnad	-5 013 827	0	-418 404	-1 238 371	-4 324 097
Driftsresultat	-1 970 244	4 375 360	2 205 271	-2 907 435	137 674
Andre resultatелеmenter	1 173 962	-1 133 146	-696 056	426 174	1 387 703
Årsresultat	-796 282	3 242 214	1 509 215	-2 481 261	1 525 377

Balanseoppstillinger

Anleggsmidler	4 240 000	21 437 000	20 992 000	21 600 400	21 301 033
Omløpsmidler	30 830 540	23 692 132	21 115 041	27 218 585	34 341 743
Sum eiendeler	35 070 540	45 129 132	42 107 041	48 818 985	55 642 776
Sum egenkapital	12 864 024	16 106 237	17 615 452	15 134 191	16 659 568
Pensjonsforpliktelser	9 751 316	10 240 771	12 946 144	13 041 035	15 465 936
Annen gjeld	12 455 200	18 782 123	11 545 445	20 643 759	23 517 271
Sum egenkapital og gjeld	35 070 540	45 129 131	42 107 041	48 818 985	55 642 775

Illustrasjon 7: ISFs finansregnskap med innarbeiding av ytelsespensjon.

* Sum driftskostnader minus pensjonskostnader.

Innarbeiding som vi er opptatt av gjør resultatoppstillingen mindre interessant og “bunnlinjen” nærmest verdiløs som uttrykk for hva som er oppnådd.

årene 2003 til og med 2012. Pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser er fremhevet i oppstillingene.

Over perioden er det betydelig variasjon i pensjonskostnadene. Null i pensjonskostnader for 2009 er pussig og vanskelig å forklare ut fra det som er rapportert. Variasjonen i pensjonskostnader leder til variasjon i driftsresultat og årsresultat (“bunnlinjen”). Dette er lett å se regnet relativt i forhold til sum driftsinntekter. Det leder til tidsserien i det følgende (prosent driftsresultat/prosent årsresultat).

2003	2004	2005	2006	2007
7,50/9,19	0,47/1,18	0,50/1,32	-0,06/1,31	-2,34/-0,63

2008	2009	2010	2011	2012
-4,51/-1,82	7,38/5,47	3,90/2,67	-5,13/-4,38	0,21/2,29

Er dette noe å feste lit til spretter det en oppnår opp og ned hele veien. Spørsmålet er om dette virkelig er tilfellet for kjerneaktiviteten til ISF. Sum driftsinntekter minus diverse driftskostnader leder til et enkelt uttrykk for det virksomheten bidrar med. Regnet relativt i forhold til sum driftsinntekter får vi en vesentlig mer stabil tidsserie.

2003	2004	2005	2006	2007	2008
6,92	8,78	6,20	4,30	8,50	6,97

2009	2010	2011	2012
7,38	4,64	-2,95	6,69

Innarbeiding som vi er opptatt av gjør resultatoppstillingen mindre interessant og “bunnlinjen” nærmest verdiløs som uttrykk for hva som er oppnådd. Enkelte år er pensjonsforpliktelsene oppført med mer beskjedne beløp uten at dette fullt ut er mulig å følge ut fra det som er forklart. Noe av dette er åpenbart en følge av at ISF praktiserer en “avfjæring/utjevning” av effekter (jf. nederst til høyre i *illustrasjon 4* – inntatt i del 1, side 7) gjerne vist til som “korridorløsningen.” Som en ser i det følgende er allikevel virkningen på egenkapitalandelen i prosent fortsatt betydelig over årene.

2003	2004	2005	2006	2007	2008
40,49	44,80	49,60	52,29	51,62	36,68

2009	2010	2011	2012
35,69	41,83	31,00	29,94

Vi ser på i alt elleve år. Utgangspunktet er en svært tilfredsstillende økonomisk situasjon, og over årene videre har i realiteten det samme langt på vei vært tilfellet. Allikevel er det ikke dette som trer frem som bilde i det rapporterte. I balanseoppstillingen presenteres ISF som vesentlig mindre solid enn det som faktisk er tilfellet. Den gode økonomiske stilling og praktiseringen av “korridorløsningen” medfører at en har unngått å ende opp med negativ egenkapital. I Note 4 i 2012-rapporten sies det at pensjonsforpliktelsene er på samlet 26.471.833 kroner, som i følge *illustrasjon 7* på side 5 foran er balanseført med 15.465.936 kroner. Forskjellen skyldes praktisering av “korridorløsningen” og dersom en tar høyde for dette er en nede på 10 prosent i egenkapitalandel. Det er grunn til å spørre seg om alt strevet med innarbeiding av ytelsespensjon er av det gode, og videre om effektene burde vært synliggjort på en annen måte.

8. Angår mer enn foretak i næringslivet

Innledningsvis ble det vist til at innarbeiding av pensjonseffekter begynner å gjøre seg gjeldende på 1980- og 1990-tallet. IAS 19 *Employee Benefits* (i sin daværende versjon) fra den internasjonale standardsetteren, og SFAS 87 *Employers' Accounting for Pensions* fra den amerikanske standardsetteren, kom på plass på 1980-tallet. IAS 19 forvaltes av International Accounting Standards Board (IASB) og SFAS 87 av Financial Accounting Standards Board (FASB), som begge er private stiftelser. Historien og noe av det videre om det vi er opptatt av i spørsmålet om “pensjoner og regnskap” oppsummeres i en del punkter.

i. På 1980-tallet velger en i standardsetting internasjonalt å synliggjøre pensjonseffekter ved at de blir innarbeidet i finansregnskapet. Det vil si slik at effektene både resultat- og balanseføres. Dette legger føringer på det videre frem til i dag.

ii. På 1990-tallet får vi en norsk standard på området, og det er NRS 6 *Pensjonskostnader* forvaltet av Norsk RegnskapsStiftelse. Den norske standardsetteren er også organisert som en privat stiftelse. NRS 6 er utviklet med

Vanskene med innarbeiding av ytelsespensjoner blir neppe løst med det som ser ut til å komme.

IAS 19 som forbilde. Det vil si at norske foretak som rapporterer i henhold til Regnskapsloven/norsk god regnskapsskikk (GRS) langt på vei møter tilsvarende krav som inntil nylig har vært stilt internasjonalt i pensjonssammenheng med IAS 19.

- iii. Med den norske implementeringen av EU-forordning 1606 / 2002 fra og med 2005 rapporterer norske foretak dette gjelder for (børsnoterte foretak) i henhold til IAS 19 i pensjonssammenheng.
- iv. Det har vært en del uro forbundet med IAS 19. Dette har medført at vi har fått en "ny IAS 19" gjort gjeldende for regnskap fra 1. januar 2013. Det nye går ut på at mer av effektene resultatføres umiddelbart, samt begrensinger i adgangen til valgfrihet med hensyn til balanseføring. Dette reiser spørsmålet om hva som så skjer med NRS 6 gitt at en ønsker å "se hen til IFRS."
- v. Innarbeiding av pensjonseffekter forbundet med ytelsesordninger er ikke begrenset til virksomhet som rapporterer i henhold til Regnskapsloven av 1998 og dermed NRS 6. For kommunal og fylkeskommunal virksomhet er noe av det samme gjort gjeldende med Forskrift om årsregnskap og årsberetning av 2000 fra det daværende Kommunal- og regionaldepartementet i dag forvaltet av Kommunal- og moderniseringsdepartementet, jf. § 13 *Regnskapsføring av pensjon*. For statlig virksomhet har vi statlige regnskapsstandarder (SRSer) forvaltet av Direktoratet for økonomistyring (DFØ). For statlig virksomhet finner en i DFØ (2011) SRS 25 *Personal- og pensjonskostnader* retningslinjer om det en er opptatt av i NRS 6.
- vi. Med pensjonsordning i Staten Pensjonskasse (SPK) finner en en lite ensartet gruppe institusjoner. Blant annet innbefatter dette virksomhet organisert som selvstendige og fristilte institusjoner. Til tross for at staten står som garantist for forpliktelsene i SPK-sammenheng legges krav om innarbeiding fastlagt i NRS 6 til grunn for finansiell rapportering.
- vii. Som et siste moment har innarbeidingen av pensjonseffekter forbundet med ny AFP (Avtalefestet pensjon) vært en aktualitet. Dette reiser en rekke spørsmål behandlet i en rapport fra Finansdepartementet (2011).

Innarbeiding i regnskap av effekter som følge av ytelsesordninger skjer nær sagt i enhver sammenheng. I dette har NRS 6 fra Norsk RegnskapsStiftelse spilt en sentral rolle. NRS 6 er utviklet for foretak i næringslivet. Det er dermed også nærliggende å gå ut fra at formålet med NRS 6 først og fremst er bestemt av oppfatninger forbundet med de formål finansiell rapportering i næringslivet er ment å tjene. Som en ser favner kravene til innarbeiding vesentlig videre. Siden formålene med regnskap er andre for virksomhet som er annerledes enn virksomhet i næringslivet reiser dette en god del grunnleggende spørsmål.

9. Et spørsmål om hvordan synliggjøre

Med Regnskapsloven av 1998 fikk vi i Norge en nasjonal lovgivning som er tradisjonell i sin innretning ved at den er resultatorientert og transaksjonsbasert. Dette er et utgangspunkt som er utfordret. Mest markant har dette skjedd internasjonalt i toneangivende miljøer som har påvirket FASB og IASB i retning av et balanseorientert syn. Mer konkret har dette medført at det nå gis en omfattende adgang til såkalt "fair value accounting," jf. blant annet SFAS 157 og IFRS 13. Med EU-forordningen det er vist til i avsnittet ovenfor ble IASB utpekt som "hoffleverandør" av retningslinjer i europeisk sammenheng for rapporteringen til "de store og tunge" foretakene. Dette er noe som i vesentlig grad bidrar til å styrke tilnærminger som er annerledes enn det som er lagt til grunn i Regnskapsloven av 1998. Toneangivende norske miljøer er i vesentlig grad påvirket av dette, og det omfatter Norsk RegnskapsStiftelse. Arbeidet med en norsk samlestandard for de som ikke er "store og tunge" basert på IASB (2009)/IFRS for SMEs er et tungt uttrykk for dette, jf. NRS (2014). Med dette får det som er sagt under punkt (iv) i avsnittet ovenfor en løsning ved at NRS 6 forsvinner. IAS 19 i sin nye versjon blir retningsgivende i stedet.

Vanskene med innarbeiding av ytelsespensjoner blir neppe løst med det som ser ut til å komme. Effekter skal fortsatt synliggjøres ved at de innarbeides i finansregnskapet. Effektene kommer mer umiddelbart og kan dermed bli mer dramatiske. Synliggjøring kan skje på andre måter enn ved innarbeiding i finansregnskapet. Dette som i noteplysninger eller på andre måter. Det er åpenbart noe en bør se nærmere på.

Henvisninger se neste side. →

Henvisninger:

- DFØ (2011): *Anbefalte, men ikke obligatoriske, statlige regnskapsstandarder*. Direktoratet for økonomistyring, mai 2011.
- Finansdepartementet (2011): *Regnskapsføring av ny AFP*. Rapport fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Finansdepartementet 28. mars 2011, avgitt 7. oktober 2011. Jf. http://www.regjeringen.no/pages/35193303/Rapport_AFP.pdf.
- Forskrift om årsregnskap og årsberetning (for kommuner og fylkeskommuner) – For 2000-12-15 nr. 1424 (Kommunal- og moderniseringsdepartementet).
- IASB (2009): IFRS for SMEs/International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities. Juli 2009.
- IAS 19: *Employee Benefits* (Ytelser til ansatte). Forordning (EU) nr. 475 / 2012 inneholder den gjeldende versjon. For den norske oversettelsen se <http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2004-12-17-1852>.
- IFRS 13: *Fair Value Measurement*. International Financial Reporting Standard fra IASB godkjent i mai 2011 og gjort gjeldende fra 1. januar 2013.
- Institutt for samfunnsforskning: *Årsmelding 2002-2012*.
- Kvaal, E. og F.E. Sellæg (2003): “Regnskapsføring av pensjoner.” *Praktisk økonomi & finans*, 2003 nr. 3, pp. 45-58.
- Lundesgaard, J. (2012): “Penman: Bruken av finansregnskapet og en IFRS-kritikk.” *Magma*, Vol. 15 (2012) nr. 2, pp. 42-50.
- Lundesgaard, J. (2013): “Finansregnskapet og verdiskapningen for eierne.” *Beta (Scandinavian Journal of Business Research)*, nr. 2/2013, pp. 144-155.
- Lundesgaard, J. (2014a): “Ytelsespensjoner og regnskap – Innarbeiding og konsekvenser.” Oppdragsrapport nr. 8 – 2014, Høgskolen i Hedmark. Se <http://hdl.handle.net/11250/195659>.
- Lundesgaard, J. (2014b): “IAS 19 and Employee Benefits: Some reflections on the Norwegian experience.” Oppdragsrapport nr. 9 – 2014, Høgskolen i Hedmark. Se <http://hdl.handle.net/11250/195664>.
- NRS (2014): *Norsk Regnskapsstandard*. Høringsutkast fra Norsk RegnskapsStiftelse sendt på høring med høringsnotat datert 2. april 2014.
- NRS 6: *Pensjonskostnader*. Norsk regnskapsstandard (NRS) fra Norsk RegnskapsStiftelse april 1994, revidert oktober 1995. Endelig NRS november 2000. Revidert november 2001, november 2002, november 2005, november 2007, juni 2008, desember 2009, desember 2010 og desember 2012. I tillegg til *Vedlegg 1*: “Aktuelle regnskapsspørsmål for foretak i forbindelse med lov foretakspensjon, lov om innskuddspensjon og i forhold til offentlige tjenestepensjonsordninger samt i forhold til avtalefestet pensjon (AFP).”
- NRS (V): *Pensjonsforutsetninger*. Fastsettelse av forutsetninger for ytelsesbaserte pensjonsordninger etter IAS 19 og NRS 6. Veiledning fra Norsk RegnskapsStiftelse januar 2013.
- Penman, S.H. (2011): *Accounting for Value*. Columbia University Press.
- Regnskapsloven av 1998: Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) – Lov 1998-07-17 nr. 56.
- SFAS No. 87: *Employers' Accounting for Pensions*. Statement of Financial Accounting Standards fra FASB godkjent i Desember 1985.
- SFAS No. 157: *Fair Value Measurement*. Statement of Financial Accounting Standards fra FASB godkjent i september 2006 og gjort gjeldende fra 15. november 2007.
- Veland, G. og J.M. Hippe (2013): “Utviklingstrekk og utfordringer i det norske pensjonssystemet.” Fafo-notat 2013:19.
- Voldnes, F. (2014): “Pensjonsparadokset.” Kommentar i *Klassekampen*, tirsdag 27. mai 2014.

Jon Lundesgaard har doktorgrad fra Universitet i Oslo med arbeid i økonomisk organisasjonsteori. Han har vært tilsatt i Finansdepartementet, Handelshøyskolen BI og Høgskolen i Hedmark.